

УДК 72.01

Дубинський В. П.

*Доктор архітектури, професор Харківського національного університету
міського господарства ім. О.М. Бекетова*

vdubinskiy60@gmail.com

orcid.org/0000-0003-4904-5755

Несен А. А.

*Аспірант каф. АБіСДАС Харківського національного університету
міського господарства ім. О.М. Бекетова*

nesen.kname@gmail.com

orcid.org/0000-0001-7953-9444

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМУВАННЯ ВІЗУАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНОГО МІСТА

Анотація: У статті проведено комплексний аналіз еволюційного формування елементів візуально - комунікаційного середовища (ВКС), на основі якого виявлені та запропоновані основні історичні етапи формування ВКС сучасного міста.

Ключові слова: *візуально-комунікаційне середовище, еволюція, сучасне місто, інноваційні технології*

Мета: виявити основні етапи формування ВКС сучасного міста.

Постановка проблеми. Архітектурне середовище знаходиться в постійній зміні – технологічний прогрес надає безперервний щоденний вплив, що приводить до хаотичного формування неестетичного та антигуманного середовища сучасного міста. Протягом усього існування людства еволюція засобів ВКС сучасного міста відбувалася під впливом потреб суспільства. Проте вона також мала досить спонтанний характер та відображала лише трендові течії відповідного історичного моменту, не враховуючи особливості архітектурного середовища в цілому. Розглядаючи архітектуру як часовий процес, матеріальна символізація архітектурних форм майже завжди була постійним візуально-комунікаційним засобом.

Ступінь розробленості проблеми. В дослідженні запропонованої в даній статті проблеми аналізувалися роботи: Костенко А.Я. [1], Ахмедової Л.С. [2], Беззубової О.В. [3], Багдасаряна В.Э. [4], Дашкевича О.В. [5], Дубинського В.П. [6], [7], Мухортова М.Л. [7]. Проведений у даній статі аналіз еволюції формування ВКС сучасного міста перекликається з вищезгаданими розробками.

Результати дослідження. *Візуально-комунікаційне середовище (ВКС)* – особливий об'єкт архітектурного проектування; ієрархічна система міста, формуючими компонентами якої є антропогенні та природні елементи міського середовища, оснащені візуальними та комунікаційними засобами. Його формування відбувалося ще задовго до появи повноцінних міст та поселень, та набуло свого розквіту в наш час – сторіччя цифрової революції.

Згідно з проведеним комплексним аналізом розвитку засобів та елементів ВКС у різні історичні епохи, можна виявити такі шість основних еволюційних етапів формування ВКС сучасного міста:

1. Античний етап (I ст. до н.е. — IV ст. н.е.)
2. Середньовічний етап (IV ст. н.е. — XIV ст.)
3. Етап Класицизму (XIV ст. — XVIII ст.)
4. Етап розвитку електричних технологій (XVIII ст. - 80 pp. XIX ст.).
5. Етап розвитку комп'ютерних технологій (80 pp. XIX ст. - 40 pp. XX ст.)
6. Етап інформаційно-цифрових технологій (40 pp. XX ст. - XXI ст.)

1. Античний етап (I ст. до н.е. — IV ст. н.е.). Цей період характеризується формуванням елементарних засобів накреслення знаків, ієрогліфів та зображень, які в подальшому можна вважати першими формами відображення візуально сприйнятої інформації в архітектурі. Характерні площинні елементи ВКС: ієрогліфи, невеликий рельєф, перше письмо та зародження алфавіту – написи на стінах жилих будинків, тріумфальних арках, обелісках тощо (рис.1).

Костенко А.Я. в роботі "Засоби інформації в архітектурі" відмічає, що "до винаходу книгодрукування архітектура була єдиним накопичувачем та джерелом інформації". [1] Дійсно, поява перших способів передачі інформації, що дійшли до нас, відносяться ще до епохи палеоліту - коли людина навчилася закріплювати слова та малюнки на поверхні дерева, глини, каменю. Печерний живопис не просто ознака появи та місця проживання первісних людей, а й уособлення їх культури, особливостей життя, а іноді він є єдиним джерелом інформації про давню історію конкретної місцевості. Вважається, що найстарішими наскельними малюнками є зображення людської долоні шляхом розпилення фарби на притулену до стіни руку в печері Ель-Кастільо, що розташована в Іспанії.

В архітектурі Стародавнього Єгипту набув широкого застосування такий елемент ВКС, як невеликий рельєф. Він висікався на великих стінах храмів, та часто ніс релігійний характер інформації. Також важливе значення мають ієрогліфи – яскравими прикладами є Храм Амона в Карнаці та Храм Ісиди в Фівах, внутрішні архітектурні поверхні яких покриті ієрогліфічним стінописом,

що являє собою щільний, розділений на вертикальні стовпці образотворчий лист в поєднанні з рельєфними зображеннями божеств Єгипту.

Антична Греція служить засновником канонів та зразком гуманістичного початку, що мало великий вплив не тільки на формування ВКС, але й на архітектуру в цілому. В цей час формується визначення чіткості та простоти нарисув букв, законів їх розміщення. Враховується напрямок руху глядача, кут зору та зорова відстань, особливо при нанесенні написів на портики храмів і п'єдестали пам'ятників. Зазвичай капітальні тексти мають державно - меморіальний або релігійний характер – їх наносили на спеціальні колони або на вертикально встановлені плити з фронтонами, на яких вирізали рельєф. Написи, органічно пов'язані з кам'яною поверхнею, але як правило, не становлять собою продуманої шрифтової композиції.

У Стародавньому Римі письму надають більшого розповсюдження. Воно стає інформаційною формою ВКС, доступною для різних верств суспільства. Стіни житлових будинків розписувалися текстами різного змісту; деякі будинки для рекламування використовували дошки та невеличкі стенди. Особливо важливі написи – почесні, пам'ятні, воєнні – висікали на спеціальному камінні (вапняк, туф, мармур). Вперше використовується техніка заповнення фарбою висічених заглиблень букв, інкрустовані написи (литі літери з золота, срібла, бронзи).

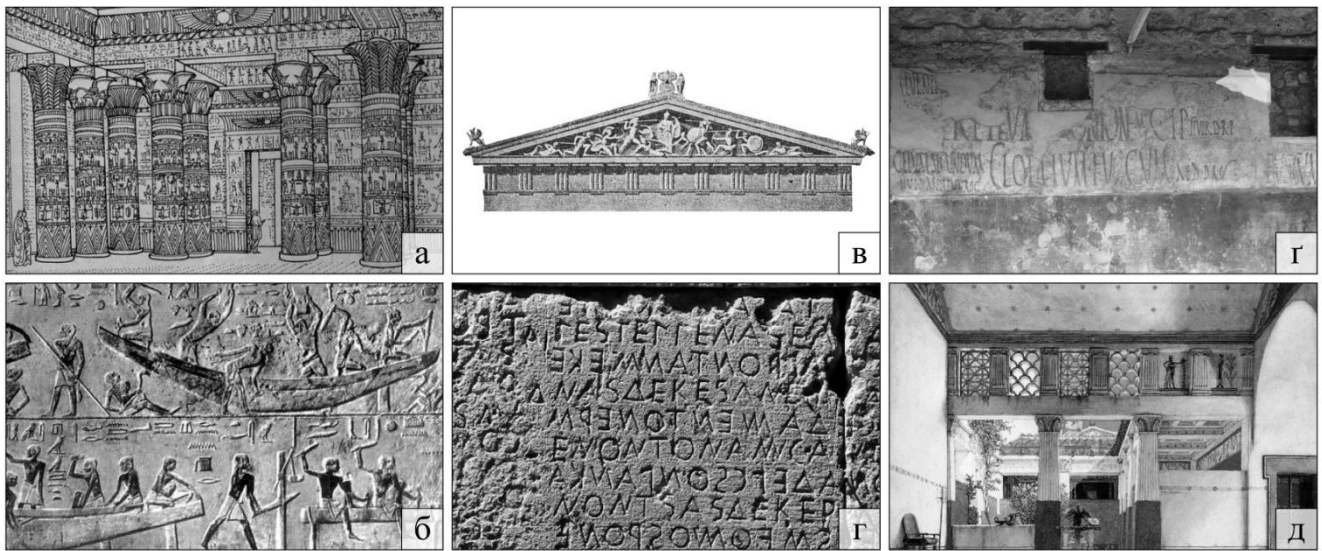

Рис. 1. Елементи ВКС 1 еволюційного етапу: а-інтер'єр храму Ісиди в Філе; б-рельєф гробниці Ті в Саккарі; в-фронтон, храм Афін в Егіні; г-кам'яна плита з Гортинськими законами, о. Крит; ґ-написи на будинках, Помпеї; д-інтер'єр вілли у Римі

Важливе значення мають обеліски. Колона Траяна – найвідоміший обеліск Стародавнього Риму (початок II ст. н.е., архітектор Аполлодор з

Дамаска) – найчудовіший з «рукописів», зібраних в Траянових бібліотеках. Весь гігантський корпус колони доричного ордеру (діаметром до 3,25 м) обгорнутий реалістичними рельєфами, оповідає про дві перемоги Траяна в Дакії. Кубічний цоколь колони багато прикрашений рельєфами і текстом, вміло вписаним в загальну систему класичного ордеру колони.

У Стародавньому Римі та Античній Греції виникають перші прототипи вивісок. Вони часто розміщувалися над входом у будинок, та спочатку містили реальні товари та вироби, але потім їх замінили символічні знакові зображення – аналоги сучасних піктограм.

2. Середньовічний етап (IV ст. н.е. — XIV ст.). Характеризується появою нових форм ВКС та удосконаленням існуючих. Удосконалення вивісок, як домінуючого елементу даного етапу (рис.2).

В епоху Середньовіччя торгова площа стає центром суспільного життя. Вона стає містом зосередження різноманітних ремесел, що спонукало до появи та використання знаків-вивісок. З V по XIII ст. вивіски містили лише знаки і символи, назви закладів і імена господарів найчастіше були відсутні, так як переважна більшість населення була неграмотною. Згодом з'явилися універсальні символи, які стали загальноприйнятими: у слюсарів – ключ, у виноторговців – бочка, у лихварів – три кулі. Як правило, такі вивіски виготовлялися з металу.

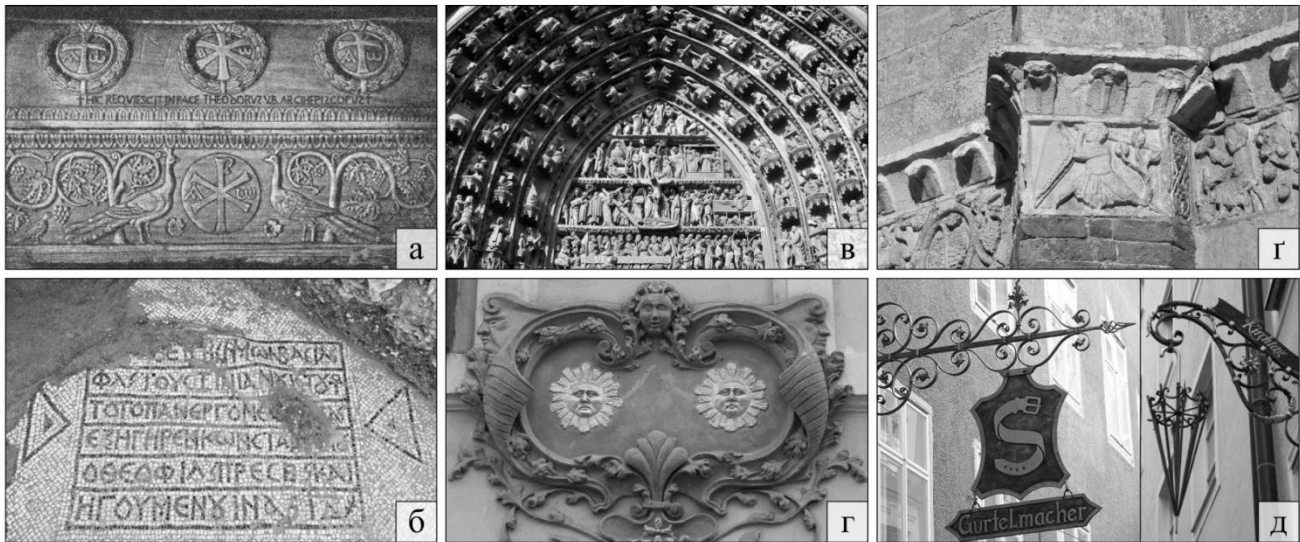

Рис. 2. Елементи ВКС 2 еволюційного етапу: а-ранньохристиянський орнамент з Равенни; б-стародавня візантійська мозаїка, Єрусалим; в-портал з розвиненим зображенням фігур, Страсбург; г-гербові зображення Середньовіччя; г-інформаційні фризи Середньовіччя; д-вивіски Середньовіччя.

Пізніше з'являються вивіски-кронштейни, з кованого металу і дерева. Вони прикріплювалися до фасадів будинків кронштейнами, що забезпечувало добре сприйняття вивіски здалеку, особливо, на довгих і вузьких вуличках середньовічних європейських міст.

Уже в ті часи виходили укази, які вимагали не перевищувати дозволених розмірів реклами [1: 100]. Вивіски займають певне місце на фасаді, як правило, над входом або на фризі. Розміри, форма та матеріал все частіше визначається не стільки архітектурно-композиційними міркуваннями, скільки технологією виготовлення і економікою.

З'являються геральдичні знаки, фамільні герби.

Для періоду Романської архітектури характерно використання мозаїки в інтер'єрі. Також застосовуються тексти укомпоновані в архітектурний простір християнського храму, що супроводжують зображення. Починаючи з цього періоду текстові зображення включаються в ікони, і до сьогодення вони є складовим елементом іконописної живопису.

Готична архітектура підтримує традиції Романської – тексти використовуються на фасадах і в інтер'єрах. У готичному соборі в Ам'єні над входом в головному порталі - текстові вислови. Готичний мінускульний шрифт будується у відповідності з архітектонічними принципами епохи. Особливо це яскраво представлено в настінних епітафіях, наприклад, на фасаді Собору Святого Стефана у Відні.

3. Етап Класицизму (XIV ст. —XVIII ст.). Етап характеризується встановленням частих закономірностей, розвитком інженерних знань на основі наукових досягнень. Поява нових компонентів ВКС, розквіт вивіски, як інформаційного та рекламного елементу архітектурного середовища (рис.3).

Епоха Відродження відрізняється широким розповсюдженням текстових написів. Капела Пацці у Флоренції (Ф. Брунеллескі) – гладка поверхня стіни, написи в інтер'єрі будинку і на фасаді відображають повернення до шрифтів римського походження. Церква Сант Андреа в Мантуї (Л.Б.Альберті) – тексти в нішах фасаду та на порталі – структура споруди і місця розміщення в ній шрифтових текстів ускладнюються, але в суворій гармонії елементів, частин і цілого. Собор Св. Петра в Римі – тексти на фронтоні нагадують архітектурну традицію античності (Пантеон).

Загалом характерні написи і тексти в інтер'єрі, підпорядковані гармонії цілого. Під впливом станкового живопису одночасно з вивісками-символами стали з'являтися вивіски-картини, писані олією, та скульптурні вивіски. У всіх європейських великих містах в цей час переважали мальовничі вивіски з примітивними зображеннями геральдичних тварин: блакитних вепрів, літаючих свиней, червоних левів та інших екзотичних тварин.

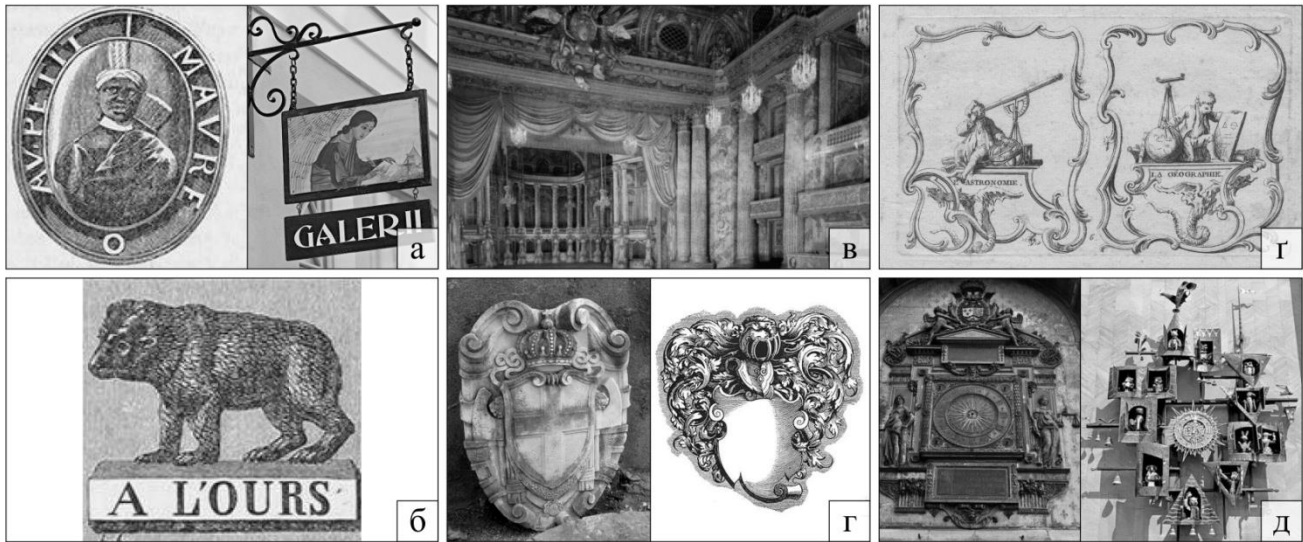

Рис. 3. Елементи ВКС 3 еволюційного етапу: а, б-приклади мальовничих вивісок Відродження; в-інтер'єр оперного театру Версальського палацу; г-барочні картуші; г-геральдичні вказівники; д-механічні годинники.

Поява особливого елементу ВКС – картушу – ліпної архітектурної прикраси у вигляді щита або полу розгорнутого свитка з завитками, з гербом, вензелем або емблемою всередині. В епоху бароко та рококо набуває більш складної та асиметричної форми, що надає йому більш цікавого інформаційного значення.

В кінці даного етапу еволюції ВКС виникає механічний годинник – приклад впливу першого автоматичного засобу інформації на формування будівель та міських ансамблів. Паралельно з основною функцією – інформування про час – виділялася ще одна – служити важливим композиційним та організуючим елементом архітектурного середовища.

4. Етап розвитку електричних технологій (XVIII ст. - 80 рр. XIX ст.).

Період виникнення нових форм та структур ВКС, їх безперервний розвиток та оснащення новими засобами світлового типу. Поява електричної лампочки надає неймовірний прорив у формуванні ВКС (рис.4).

Вулиця стає зосередженням всіх функцій ділового та споживчого значення, стає місцем вільного спілкування людей. Згодом чого все більшу роль відіграють елементи благоустрою, міського обладнання, дизайну та засобів ВКС. Безперервний потік самих різноманітних повідомлень вносять новий ритм в вигляд міських вулиць. Виникають цілі рекламні щити та панелі, окремо стоячі вказівники назв вулиць, віконні вітрини, плакати. У містах засновується орієнтири з інформацією у вигляді нумерації будинків, найменування вулиць, проїздів, площ.

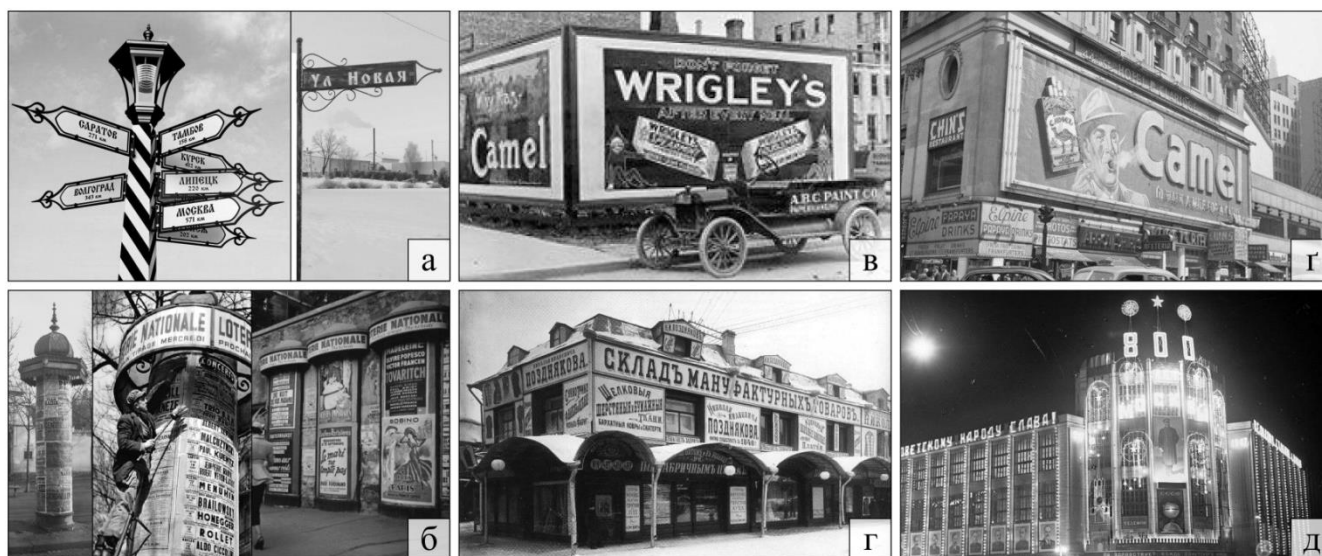

Рис. 4. Елементи ВКС 4 еволюційного етапу: а-ліхтарі - вказівники; б-афішні тумби; в-перший рекламний щит; г-перша плакатна рекламна вивіска; г-рекламний щит у Нью-Йорку; д-будинок Центрального телеграфу (приклад використання світлових ефектів як компоненту формування ВКС).

В середині XIX століття в багатьох містах Англії та Франції стали з'являтися перші афішні тумби (у Франції вони називалися "тумбами Морріса" в честь людини, який першим встановив їх в Парижі). Тумби здавали в оренду для розклеювання різноманітних афіш: концертних, театральних, а також рекламних оголошень.

В кінці XIX - початку XX століття для освітлення вивісок стали використовувати електричні лампи, винайдені Т. Едісоном в 1879 році, і скляні трубки, наповнені інертним газом (неоном). Технічні можливості того часу вже дозволяли створювати світлодинамічні ефекти. Перше рекламне світлодинамічне панно з'явилося в Німеччині у 1896 році.

Точкою відліку в історії світлової реклами можна вважати кінець XIX століття, коли два хіміка з Шотландії Вільям Рамзай і Моріс Вільям Траверс відкрили інертні гази неон, ксенон і криптон. За це вчені в 1904 році отримали Нобелівську премію. Через десятиліття французький фізик Жан Клод створив неонові лампи. Одного разу в процесі дослідів він виявив, що заповнені неоном скляні трубки під дією електрики починають світитися червоним світлом. Клод поділився відкриттям зі своїм знайомим, Жаном Фонсека, і той запропонував використовувати лампи для виготовлення рекламних вивісок. 19 січня 1915 року на вивіску з неону був отриманий патент, і в цьому ж році була створена компанія Claude Neon Lights, Inc.

5. Етап розвитку комп'ютерних технологій (80 рр. XIX ст. - 40 рр. XX ст.). Етап науково-технічної революції, пошук нового формоутворення із застосуванням обчислювальної техніки. Використання неонових освітлень, впровадження різноманітних кольорових установок у ВКС (рис.6).

Поява перших екранних пристроїв, які спочатку були представлені в військовій справі, довгий час розвивалися в рамках телевізійної техніки. Люди довгий час пристосовувалися до екранів, перш ніж їх інформаційні можливості були розкриті на повну потужність персональними комп'ютерами (ПК). Телевізійний екран приніс зачатки екранної культури в кожен будинок. ПК сьогодні – найбільш поширена техніка в науці, в виробництві, у сфері діяльності і в побуті. Вона використовується і як засіб розваги і відпочинку, як засіб інформаційного забезпечення наукових і творчих занять.

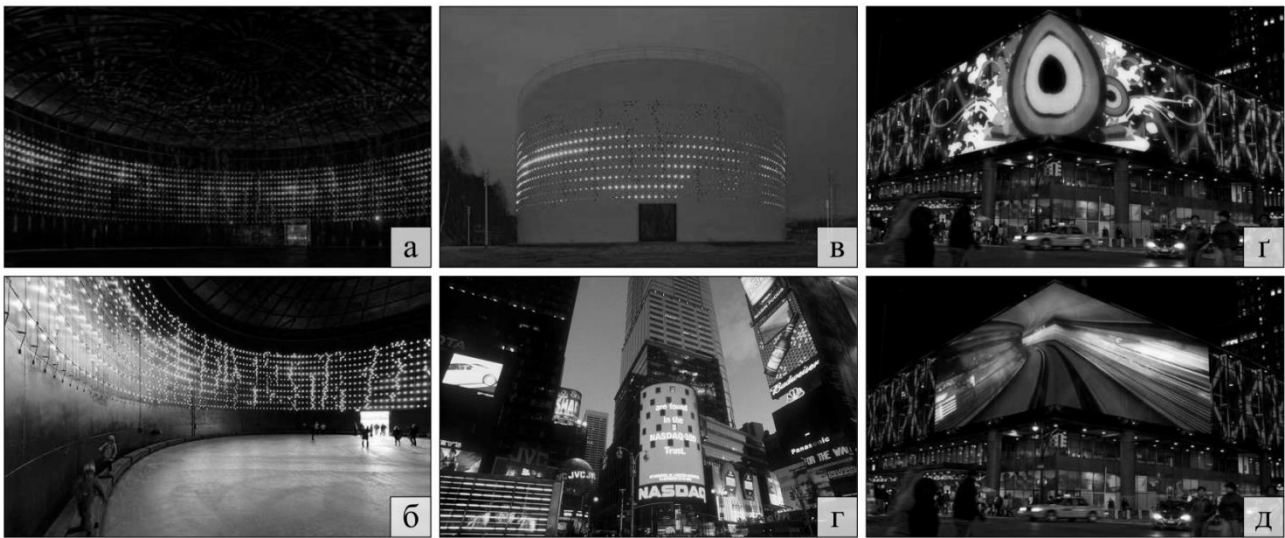

Рис. 5. Елементи ВКС 5 еволюційного етапу: а, б, в-використання комп'ютерних технологій на прикладі архітектури екрану; г-рекламні білборди; г, д-медіа-фасади.

6. Етап інформаційно-цифрових технологій (40 рр. XX ст. - XXI ст.). Етап цифрової революції. Застосування усіх можливих засобів та елементів ВКС: від примітивних до інноваційних.

Зараз технічний прогрес набув свого розквіту, та надає неймовірного розквіту для ВКС. Одним з найважливіших аспектів формування сучасного архітектурного середовища стає його зв'язок з віртуальним простором, подальший розвиток якого відбувається в широкому впровадженні інтелектуальних систем на основі інформаційних технологій. Це дозволяє створити унікальне, неймовірне середовище, яке може відповідати потребам сучасного користувача. Так в країнах Європи широко використовуються

прийоми пікселізації, застосовуються технології «середовищ, що реагують» М. Крюгера, використовуються аудіогіди та «зони занурення» в інтер'єрах (рис.6).

Впроваджуються аудіовізуальні технології, що дозволяють створити інформаційне середовище, поширення та відображення якого відбувається на основі теле- та відео - трансляції або за допомогою Інтернету. Практикуються технології, що реагують на присутність та характер руху людей кольорово - динамічними та звуковими імпульсами [8]. Все це, разом з медіафасадами, інтерактивними структурними елементами архітектурного об'єкта визначають нову якість архітектури та її нову спрямованість.

Рис. 6. Елементи ВКС 6 еволюційного етапу: а, б-зони занурення; в, г - приклад використання аудіогіду; г, д - програми віртуальної реальності.

Висновки. Архітектура як часовий процес формувалася протягом багатьох сторіч. Людина з перших своїх днів існування прагнула створити корисне та зручне для себе середовище для життя. Але вже в ті давні часи людство замислювалося над якістю подачі інформації. Впроваджувалися основні аксіоми гармонійного та структурованого формування ВКС – застосовувалася вертикальна та горизонтальна лінійна організація написів методом пропорційності, симетричність та асиметричність композиції, виділення кольором, застосування різних типів матеріалів тощо, що допомагало досягти певних результатів при розвитку старовинних міст.

Проведений комплексний аналіз еволюційного формування елементів ВКС дозволив виявити основні тенденції, які були характерні для кожного історичного етапу. Але незважаючи на використання того чи іншого інноваційного засобу, багато проблем досі залишаються неосвітленими: архітектурного, планувального, композиційного, естетичного, гуманізаційного

та функціонального характеру. Тому ретельне вивчення еволюційного формування ВКС та цього середовища в цілому є безумовно актуальним і вимагає глибоких професійних досліджень.

Література:

1. Костенко А. Я. Средства информации в архитектуре. – К.: Будівельник, 1984. – 112 с., ил.
2. Ахмедова Л.С. Особенности трансформации визуального информационно-коммуникативного поля міста. – Автореферат, Нижний Новгород, 2009
3. Беззубова О.В. Музей как инстанция художественного, научного и идеологического дискурсов: автореф. дисс. на соискание уч. ст. канд филос. наук. СПб, 2003.
4. Багдасарян В.Э. Символы, знаки, эмблемы: Энциклопедия / В.Э. Багдасарян.— М.: Локид-Пресс, 2003. —495 с.
5. Дашкевич О. В. Визуальные коммуникации в городской среде / О. В. Дашкевич // Наука – образованию, производству, экономике : материалы 11-й Международной научно-технической конференции. Т. 2. - Минск : БНТУ, 2013. - С. 384.
6. Дубинський В. П. Архітектурно–художні принципи формування світло–кольорового середовища сучасного міста : автореф. дис. ... канд. архітектури : спец. 18.00.01. – Харків, 2007. – 20 с.
7. Дубинський В.П., Мухортов М.Л. Теорія та критика сучасної архітектури: Навч. Посібник для вузів. – 2010
8. Коссонс Н. Новые тенденции. // Museum. 1983. № 138. С. 11-17.

Аннотация

**Дубинский В.П., Профессор, доктор архитектуры Харьковского национального университета городского хозяйства им. А.Н.Бекетова
Несен А.А. Аспирант каф. АЗиСДАС Харьковского национального университета городского хозяйства им. А.Н.Бекетова.**

Эволюция формирования визуально - коммуникационной среды современного города.

Аннотация: В статье проведен комплексный анализ эволюционного формирования элементов визуально - коммуникационной среды (ВКС), на основе которого обнаружены и предложены основные исторические этапы формирования ВКС современного города.

Ключевые слова: визуально-коммуникационная среда, эволюция, современный город, инновационные технологии

Annotation

**Dubinskiy V.P., Professor, Grand PhD in Architecture sciences O.M.Beketov
National University of Urban Economy in Kharkiv**

**Nesen A.A., PhD student O.M.Beketov National University of Urban Economy
in Kharkiv**

**The evolution of formation of the visual and communication environment of the
modern city.**

Abstract: The article shows the complex analysis of the evolutionary formation of the elements of the visual communication environment (VCE) is carried out on the basis of which the main historical stages of the VCE formation of a modern city were discovered and proposed.

Keywords: visual-communication environment, evolution, modern city, innovative technologies